

Het wilde-vrouwenpad

Brigitte Ars

Het wilde-vrouwenpad

Avontuurlijke wandelingen



Amsterdam · Antwerpen
Em. Querido's Uitgeverij BV
2025



Deze uitgave kwam tot stand door bemiddeling van
Sebes & Bisseling Literary Agency te Amsterdam.

Copyright © 2025 Brigitte Ars
Voor overname kunt u zich wenden tot Em. Querido's Uitgeverij BV,
Weteringschans 259, 1017 XJ Amsterdam.

Omslag Moker
Foto auteur Lionne Hietberg
Binnenwerk Perfect Service, Reeuwijk

ISBN 978 90 253 1816 1 / NUR 320
www.querido.nl

Aan mijn moeder Nelly, mijn inspiratie

Aan Tara en Arwen, mijn grootste trots

‘Tell me, what is it you plan to do with your one wild and
precious life?’

– Mary Oliver

Inhoud

Inleiding. <i>De zoektocht naar vrouwenpaden</i>	11
1 Een wandeling door de romantiek <i>Dorothy Wordsworth Trail in het Engelse Lake District</i>	21
2 In het land van de heksen <i>Harzer Hexenstiege in Duitsland</i>	51
3 Ontdekkingsreis in de wilde Cairngorms <i>Het unpath van Schotse avonturier Nan Shepherd</i>	67
4 De macht van de Italiaanse gravin <i>Via Matildica del Volto Santo</i>	89
5 De schim van Artemis <i>Vrouwen in het oude Athene</i>	109
6 Dwalen met Emily <i>De Brontë Way in het Engelse Yorkshire</i>	121
7 Op expeditie met Simone de Beauvoir <i>Dagtocht in Parijs</i>	145
8 Pelgrimage naar de oude godin <i>Brigid's Way in Ierland</i>	161
9 Het geluk van Virginia Woolf <i>Dagtocht in en rond het Engelse Sint Ives</i>	189
10 Spelen met Astrid Lindgren <i>Tocht door Vimmerby en het Zweedse Småland</i>	201
11 Op zoek naar de wilde ziel <i>Langs vrouwenlegendes op de Faeröer eilanden</i>	221
12 De geschiedenis draait zich om <i>Limburgse tocht langs prinsessen en heksen</i>	243
De laatste stappen	261
Literatuurlijst	265
Dankwoord	271

Inleiding

De zoektocht naar vrouwenpaden

Ik trek mijn puntmuts naar achteren, strijk mijn kanten zwarte rok recht, sla de mantel om me heen tegen de kou en wrijf wat over mijn sliertige, lange gifgroene pruik. Het is 30 april, Walpurgisnacht, een eeuwenoud volksfeest dat viert dat de sluier tussen hemel en aarde flinterdun is als een spinnenweb, waardoor bovennatuurlijke wezens makkelijker op aarde kunnen komen. Heksen zouden zich met bezems en bokken op de nabijgelegen Brocken verzamelen om te dansen en te feesten met de duivel. Drie dagen geleden was ik op deze legendarische berg in Duitsland begonnen met de Harzer Hexenstieg, een wandeltocht die door dit mysterieuze landschap van dramatische kloven, bizarre rotspartijen, folklore en bijgeloof kronkelt.

In de Duitse Harz wordt Walpurgisnacht volop gevierd. Zo ook in het dorp Braunlage. Er is een groot terrein afgezet voor de feestende ‘onderwereld’, want mensen uit de omgeving en toeristen komen verkleed als duivel of heks – ook ik. Met een meute van duizenden feestgangers voelt het als Halloween *meets* Oktoberfest: bandjes dreunen, bier stroomt rijkelijk. Een groep vrouwen in paarse en groene heksenkostuums lacht uitbundig. Eén heks valt schaterend op de grond als ze tegen een rode nepduivel aan probeert te leunen, terwijl een ander haar puntmuts verliest als ze een beker bier door haar strot gooit.

Ze zijn zorgvuldig uitgedost, mooier dan de kromneuzige poppetjes die hier in trossen in de souvenirwinkels hangen, de zogenaamde Brockenheksen. Ik vraag aan een groepje hellevegen of ik met hen op de foto mag. Dat mag, tegen betaling. Daarna keren ze me zonder me nog aandacht te schenken de rug toe.

‘Heks,’ sis ik vinnig.

Ik voel weerstand opkomen, alsof ik iets verkeerd gegeten heb. De schreeuwerige schlagermuziek en de naar aftakeling ruikende bierworsten versterken dat gevoel. Hier sta ik, als een buitenstaander, een sneue muurbloemheks uit een kinderboek. Terwijl ik mijn blik over de menigte laat glijden spreek ik een vrouw aan die ook wat verloren lijkt.

‘Wat een hekserij, hè?’ zeg ik. ‘Is het altijd zo uitbundig hier?’

‘O ja, hier wel. Maar een paar kilometer verderop, in Elend, is het totaal anders. Dat is voormalig Oost-Duitsland. Daar vieren ze het ingetogener, rustiger. Echter, hier, in het oude westen, gaat het vooral om feesten en zuipen.’ Het verschil tussen het oude West- en Oost-Duitsland is nog zichtbaar, zelfs tijdens Walpurgisnacht.

Ik word op onverklaarbare wijze naar Elend getrokken. Een halfuur later sta ik op het veld. In het midden brandt een vuur, zo groot als een flinke kerstboom op een dorpsplein. Om het vuur hebben tientallen mensen zich verzameld in winddichte jassen, truien en spijkerbroeken, terwijl ze zachtjes praten. Door het vuur schijnt een sereen wit kerkje met een rode toren. Als enige in heksenkleding kijk ik wat ongemakkelijk om me heen. Toch komt er, hoe langer ik er sta, een zekere berusting over me heen.

Het oplaaiende vuur knettert en de vlammen kronkelen en dansen. Een kleurrijke heksenpop aan een hoge stok wordt geofferd aan de vlammen, een oud verweerd beeld dat ik uit sprookjesboeken ken, maar als volwassene ook uit de gruwelijke geschiedenisverhalen. De gestalte verkoolt langzaam, totdat ze in een wolk van as door de wind wordt meegevoerd. Er

verschijnt een jonge vrouw in heksenkleding uit het niets bij het vuur. Uitdagend staat ze daar, haar silhouet scherp omlijnd door de vlammen. Ze trekt zich van niemand iets aan, beweegt vrijzinnig met haar ledematen en straalt trots uit. Wild, vrij, ontembaar. Een paar minuten later is ze verdwenen. Is ze een moderne heks? Eeuwen geleden zou zij waarschijnlijk net als de pop in vlammen zijn opgegaan, net als vele andere vrije en uit de toon vallende vrouwen.

Zo was het in het sprookje, de boze heks die in de oven verbrandde, maar zo was het ook in werkelijkheid gegaan, wist ik inmiddels. Vrouwen die beschuldigd werden van hekserij waren vaak degenen die durfden af te wijken. Zelfstandige vrouwen, vaak met kennis en wijsheid. Hun onafhankelijkheid maakte ze verdacht. Hun kracht werd gezien als een bedreiging in een wereld waar gehoorzaamheid voor vrouwen de norm was.

Terwijl ik in het vuur staar en de hitte op mijn huid begint te gloeien, lijkt het alsof ik één word met de vlammen en de verdwenen heksenpop die op mijn netvlies is blijven staan. Ik voel een scheut in mijn hoofd, een geselende gedachte. Ik besef dat ik hier vierhonderd jaar geleden had kunnen staan als avontuurlijke, onafhankelijke, vrije vrouw. Niet als toeschouwer maar als slachtoffer, gemarteld en vernederd, met geketende handen en voeten. Geofferd aan het vuur.

*

De dag daarna rij ik zingend naar huis terwijl ik terugdenk aan mijn wandeltocht over de Hexenstiege. Er is iets betoverends aan wandelen, zeker tijdens meerdaagse tochten. Je stapt altijd in een avontuur, komt uitdagingen tegen, maakt dingen mee en komt er anders uit. Je beleeft, en dat voelt zo menselijk. Je vertraagt, gebruikt je gevoel, je zintuigen. Na elke dag zie ik alles compleet anders dan als ik een dag achter het stuur of de lap-

top heb gezeten. Nieuwe inzichten, rust, sprankeling, avontuur, verbinding; het is er allemaal.

Dat wandelen zo buitengewoon natuurlijk voelt, is niet vreemd. We zijn van nature nomadisch. Mensen bestaan al honderdduizenden jaren en brachten een groot deel daarvan wandelend door; pas sinds kort hebben we ons gesetteld.

Zeker bij zo'n thematische tocht als de Hexenstiege ben je niet alleen aan het wandelen, maar verandert het pad in een verhaal en het landschap in een schatkist van herinneringen. Het wakkerkt ook mijn nieuwsgierigheid aan en zet me aan tot nadenken. Hoe zit het met de heksen, in al hun betekenissen? En hoe beïnvloeden de vervolgingen hedendaagse vrouwen, zoals mijzelf?

Terwijl ik over het Duitse landschap tuur droom ik al over een volgende wandeling. Zo heb ik onlangs een nieuwe tocht ontdekt in het idyllische Engelse Lake District, de Dorothy Wordsworth Trail. Dorothy was de zus van William Wordsworth, de beroemde poëet uit de romantiek, de stroming die emotie, verbeelding en de kracht van de natuur benadrukte. Niet alleen had ze als schrijver van dagboeken veel invloed op zijn werk, maar ze was ook een van de allereerste vrouwen die wandelden voor plezier en contemplatie. Tot voor kort had ze nooit erkenning gehad in haar werk, net zoals zoveel vrouwelijke schrijvers, kunstenaars, wetenschappers en noem maar op.

En zou er een pad bestaan rond de avontuurlijke Nan Shepherd, die in haar eentje door de ruige Schotse Cairngorms zwierf en daar opging in de natuur? Zij is een rolmodel voor mij, maar hoewel haar baanbrekende boek *De levende berg* al in de jaren zeventig uitkwam, werd het pas tien jaar geleden erkend nadat een bekende Britse auteur, Robert Macfarlane, het een meesterwerk noemde.

Het stoort me dat deze vrouwen pas zo laat erkenning kregen. Ik heb me altijd met vrouwenthema's beziggehouden. In mijn vorige boek, *Waar is het avontuur?*, vraag ik me af waarom vrouwen nooit avontuurlijk mochten zijn en, als ze het toch

waren, buitengesloten of verguisd werden. En dat terwijl vandaag de dag de meeste avonturiers vrouwen zijn, maar vaak op een andere manier dan mannen.

Vrouwelijke avonturiers hebben nooit eer en erkenning gekregen, net als op andere terreinen. Wereldwijd zie je standbeelden van mannen in hun heldhaftige rol, als avonturier, koning, generaal, dichter, filosoof, uitvinder. Standbeelden van inspirerende vrouwen zijn er nauwelijks, en als ze er al zijn worden ze doorgaans stereotiep neergezet, in hun moederrol of juist als seksueel wezen. Ik heb sommige mannen grijnzend over de borsten van standbeelden van vrouwen zien wrijven omdat het ze geluk zou brengen: zangeres Dalida in Parijs, dertienjarige Juliet, de geliefde van Romeo, in Verona en München en Molly Malone in Dublin – *the tart with the cart* wordt ze genoemd, de slet met de kar. Slutshaming van standbeelden.

Maar de laatste jaren verandert dat: er komen steeds meer standbeelden bij van vrouwen die een belangrijke rol in de geschiedenis hebben gespeeld. En ook straten en pleinen worden vaker naar verzetsstrijdsters, schrijfsters, kunstenaressen, wetenschapsters en andere bijzondere vrouwen vernoemd. Pas de afgelopen decennia wordt er onderzoek naar de rol en betekenis van vrouwen gedaan. Langzaam komen hun verhalen boven tafel en wordt hun grote bijdrage aan de geschiedenis zichtbaar.

Als ik de volgende ochtend mijn spullen heb uitgepakt en nadenk over de opkomst van vrouwelijke standbeelden en straatnamen, krijg ik een idee. Hoe zit het met wandeltochten? Zouden er behalve het heksenpad in de Harz en de Dorothy Wordsworth Trail nog meer paden bestaan die zijn gewijd aan vrouwen? Vrouwen mogen misschien weinig monumenten hebben, maar hun verhalen, hun geest en het ongebruikelijke levenspad dat ze volgden leven voort in de aarde waarop ze zich ooit bewogen. Wat zijn dit voor vrouwen? Wat zal ik al wandelend over ze ontdekken?

Vrouwenpaden dus, of paden met een vrouwenthema. Dat is op zich al een afbakening in een wereld waar gender steeds meer vormen aanneemt – ik geloof dat ieder individu daarin zichzelf moet kunnen zijn, maar ik moet een keuze maken. Het verrast me niet dat de meeste paden die ik zo kan oprakelen zijn gewijd aan mannen, net als standbeelden en straatnamen. Ik had stukken van het Nederlandse Maarten van Rossumpad gelopen, net als een stukje van het pad van de Muur van Hadrianus en de St Patrick's-pelgrimage in Ierland, maar er bestaan ongetwijfeld paden die aan vrouwen zijn gewijd. Ooit heb ik gelezen over de Brontë Way, een pad in het Engelse Yorkshire rond de bekendste literaire familie van de geschiedenis: de zussen Emily, Charlotte en Anne. Zou ik op die uitgestrekte heidevelden de geest van *Woeste hoogten* kunnen voelen? En hoe zou die ervaring mij veranderen? Wat valt er te leren van de 'wilde' Emily? Wandelen biedt immers meer dan enkel fysieke beweging; je dompelt je onder in de ervaring, het opent de geest, nodigt uit tot reflectie. Elke stap kan een vraag beantwoorden die diep vanbinnen sluimert.

En hoe zit het met andere vrouwen? Bestaan er bijvoorbeeld wandelingen rond filosofe Simone de Beauvoir, schrijfster van *De tweede sekse* en zelf een groot wandelaar? Of van mijn jeugdidool Astrid Lindgren, de schrijfster van *Pippi Langkous*, die me leerde dat ongehoorzaamheid en kracht hand in hand gaan? Wat kan ik over deze vrouwen leren als ik hun paden betreed?

Mijn heksenkleding verdwijnt in de carnavalsdoos en mijn zoektocht naar paden geïnspireerd door vrouwen begint. Het blijkt geen gemakkelijke opgave. Toch lukt het na veel speurwerk om paden naar boven te krijgen.

Niet veel later lees ik over een pelgrimage om met een groep vrouwen in Ierland de Brigid's Way te lopen. Ik schrijf me onmiddellijk in. Mijn bloedeigen naamheilige Brigid is een van de belangrijkste Keltische godinnen uit de tijd vóór het chris-

tendom, toen vrouwen nog een sterke positie hadden in de maatschappij, met veel zelfbeschikking. Later werd ze opgenomen in het christendom als Sint Brigid. En hoewel er al twaalf pelgrimstochten van mannelijke heiligen bestaan, is de Brigid's Way redelijk nieuw en nog niet eens erkend en bewegwijzerd. Het is duidelijk: ook in het christendom speelden vrouwen slechts een bijrol in de geschiedenis.

In de maanden daarna ontdek ik steeds meer vrouwenpaden, om ze vervolgens te bewandelen, of delen ervan. De Via Matildica del Volto Santo in Noord-Italië bijvoorbeeld, die verbonden is aan een gravin met uitzonderlijk politiek leiderschap. In Griekenland doe ik mee aan een wandeltocht over de vrouwen van het oude Athene. In de Engelse 'geluksplek' Sint Ives, een kunstenaarsplek die bekendstaat om het mooiste licht van Engeland, volg ik een wandeling in de voetsporen van schrijfster Virginia Woolf. Hoe meer ik over deze vrouwen lees, hoe duidelijker het wordt dat ze niet alleen innerlijke vrijheid zochten, maar ook bewegingsvrijheid: vaak waren het ook woeste wandelaars. Wat betekent het om hun paden te lopen? Hoe beïnvloedt hun zucht naar vrijheid en zelfexpressie ons nu, en wat kunnen we van ze leren?

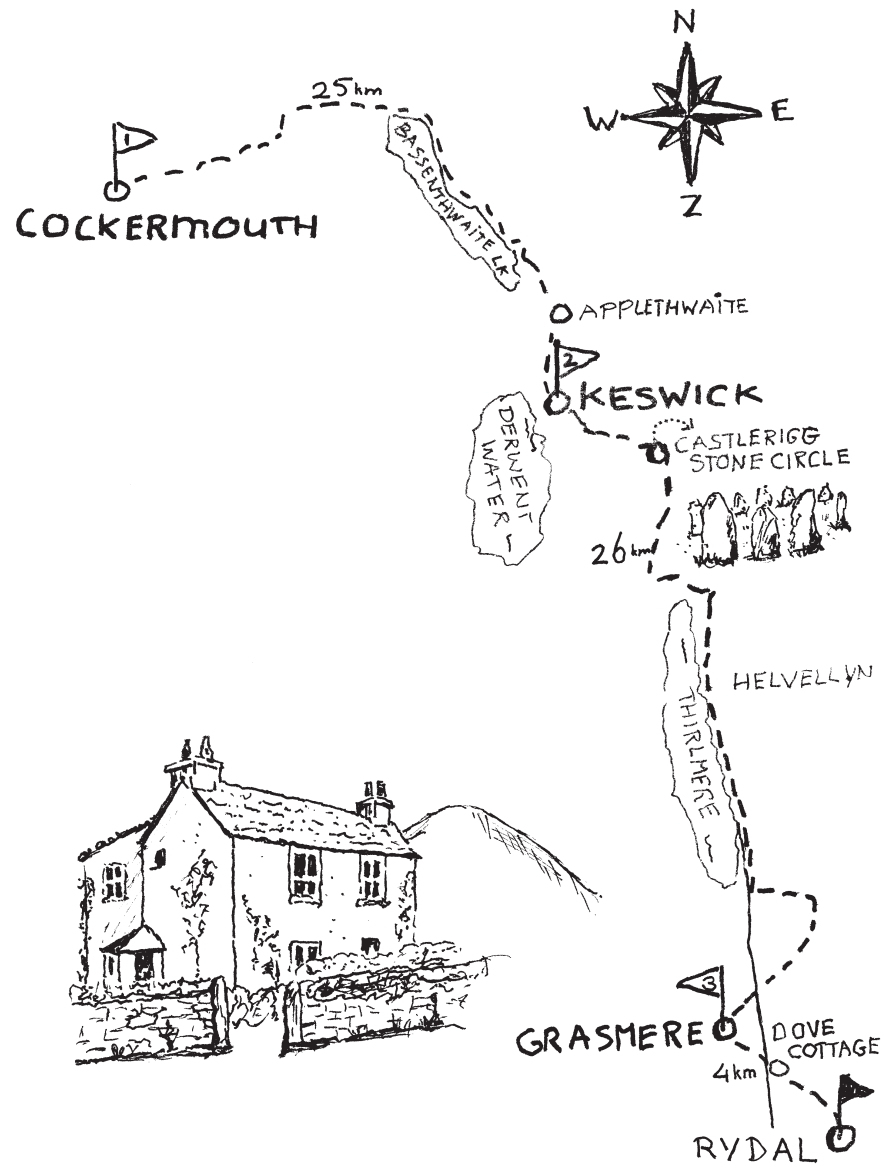
Als ik word uitgenodigd om als vrijwilliger paden aan te leggen op de verafgelegen Faeröer eilanden, tref ik daar geen vrouwenpad aan. Ik besluit er zelf een te bedenken met een Faeröerse vrouw, op een van de meest spectaculaire eilanden ter wereld, Kalsoy, aan de hand van lokale legendes en beelden rond een oude trollenjaagster en een jonge *selkie*: half mens, half zeehond. Ook legendes zeggen veel over vrouwen, over hun kracht, maar ook over het beeld dat van ze bestaat.

Naarmate ik dieper in het leven van de vrouwen van de tochten duik, zie ik niet alleen dat elke tocht zijn eigen thema's heeft, maar dat er ook overeenkomsten zijn. De vrouwen waren *free spirits*, pioniers op hun eigen terrein. Ze voerden ieder een strijd,

soms tegen de maatschappij, soms tegen heersende normen en vaak tegen zichzelf, tegen de innerlijke obstakels die ze moesten overwinnen om hun vrijheid te veroveren. Wat deze vrouwen met elkaar verbindt, is hun ontembare moed om uit een behoefte naar meer autonomie en vrijheid te breken met wat er van hen werd verwacht. Ongeacht de obstakels die hun werden opgelegd, bewandelden ze hun eigen weg, het wilde-vrouwenpad – wild in de zin van vrijgevochten, onconventioneel, gepassioneerd. Hun bevrijdende kracht en gretigheid tot zelfexpressie maakt ze tot rolmodellen, die je een spiegel voorhouden.

Hoe kunnen we ons eigen wilde pad bewandelen? Hoe kunnen we onze eigen grenzen doorbreken en vrijheid en avontuur in ons leven ontdekken?

Loop mee en luister naar de paden, de vrouwen en de verhalen die zich al wandelend ontfouwen.



I

Een wandeling door de romantiek

Dorothy Wordsworth Trail in het Engelse Lake District

‘A walk in nature walks the soul back home.’

– Mary Davis

‘Dit is de kamer waar Dorothy Wordsworth en haar vier broers waarschijnlijk allemaal sliepen,’ vertelt de gids, een oudere vrouw met een zachte glimlach. Ze wijst naar een houten bed dat er niet heel comfortabel uitziet – maar dat was het leven tweehonderdvijftig jaar geleden hoogstwaarschijnlijk ook niet.

Er ligt een wat tuttige jurk met een wijde rok op het bed.

‘De kleding die je hier ziet liggen, was niet alleen van Dorothy. Tot hun zesde werden jongens vaak als meisjes aangekleed en droegen ze hun haar lang.’ Ze glimlacht meedogend. ‘In huisen zoals dit was dat een veiligheidsmaatregel. Kidnappers konden jongens van rijkere gezinnen ontvoeren en grof geld eisen, omdat alleen zij konden erven. Maar meisjes? Die waren niets waard in die tijd, tegen het einde van de achttiende eeuw.’

Ik laat de woorden bezinken. Voor mij verschijnen beelden van Dorothy die ziet hoe haar later zo beroemde broer William in een kanten jurk met lang haar in een koets wordt geduwd, alsof ik in een decor van een Brits kostuumdrama ben beland. Mijn blik dwaalt naar het raam. Buiten zwiepen bloemen op

lange stammen zachtjes in de wind, achter een poort in de tuin kabbelt de Derwentrivier. Hoe moet het voor Dorothy zijn geweest om hier te spelen, wild en vrij, maar met een toekomst die al zo beperkt was door je geslacht?

Ik bevind me in Wordsworth House, een statig georgiaans herenhuis in Cockermouth, een dorp in het Engelse Lake District. Hier begint de Dorothy Wordsworth Trail, een route van vijftig kilometer die door heuvels, bossen en langs meren van het gebied voert. In drie dagen wil ik naar het zuiden lopen, naar Rydal Mount, het huis waar Dorothy en haar broer meer dan veertig jaar samenleefden.

Ik had nog nooit van Dorothy gehoord, totdat ik haar ontdekte in het boek *Wanderers: A History of Women Walking* van Kerri Andrews. Dit fascinerende boek bespreekt tien vrouwelijke wandelaars uit de laatste drie eeuwen. Dorothy was de jongere zus van William Wordsworth, die samen met zijn vriend Samuel Taylor Coleridge de bekendste romantische poëten waren uit de Britse geschiedenis. Na wat speurwerk vond ik de Dorothy Wordsworth Trail op de website van de National Trust. Ik ontdekte dat deze pas in 2021 was opgezet, ter gelegenheid van haar tweehonderdvijftigste geboortedag. Dorothy werd lang gezien als 'de zus van' William Wordsworth, zijn muze, zijn assistente, zijn onzichtbare schaduw. Pas eeuwen later, toen in de laatste decennia de male gaze op de geschiedenis langzaam begon te vertroebelen en feministische onderzoekers zich met de geschiedenis gingen bemoeien, bleek het verhaal heel anders. Wat was haar invloed op de romantiek, maar ook op het wandelen?

Wordsworth House ademt de gemoedelijkheid van een gelukkig thuis, warm en veilig. Beneden loop ik door de keuken met zijn koperen pannen en conservenpotten en stel me er Dorothy voor, genietend van een stuk witbrood, samen met haar lief-